

บทที่ 1

บทนำ

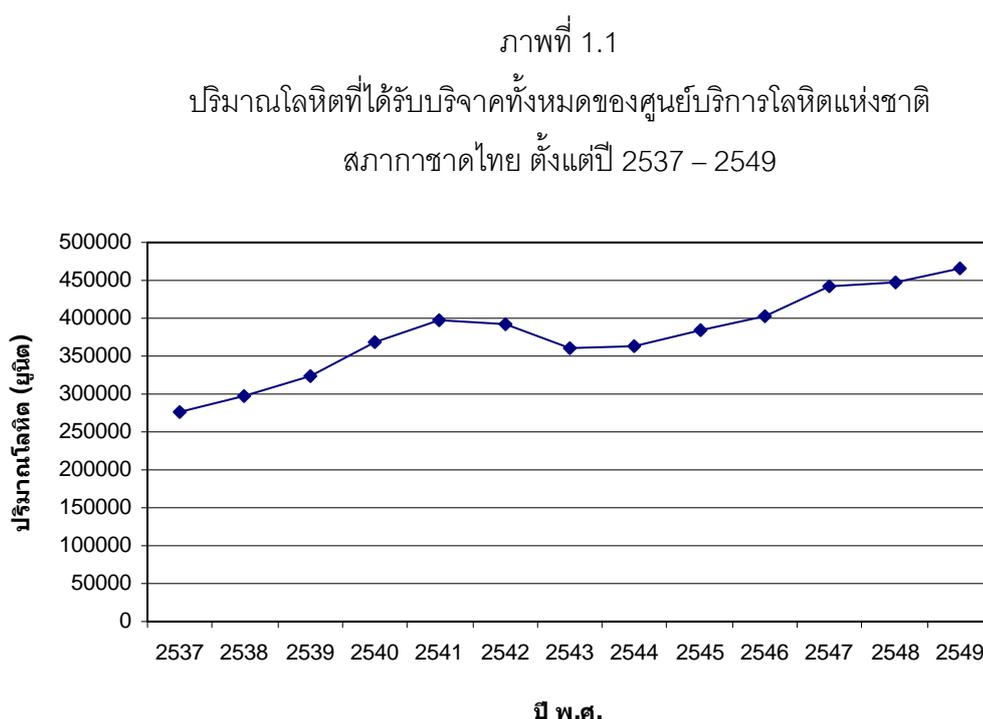
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

“โลหิต” เป็นส่วนประกอบสำคัญของร่างกายและเป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญในการดำรงรักษาชีวิตมนุษย์ให้อยู่รอด ซึ่งนักวิทยาศาสตร์ได้พยายามค้นคว้าวิจัยมาเป็นเวลานาน แต่ยังไม่ประสบความสำเร็จในการหาสารประกอบอื่นที่จะนำมาทดแทนโลหิตได้ ฉะนั้น เมื่อร่างกายสูญเสียโลหิตจากอุบัติเหตุ ผ่าตัด หรือโรคที่ต้องรักษาด้วยโลหิต ผู้ป่วยจึงจำเป็นต้องได้รับโลหิตจากบุคคลอื่น เพื่อช่วยเหลือชีวิตให้ทันท่วงที (www.blooddonationthai.com)

เนื่องจากการให้โลหิตถือเป็นการให้ชีวิต (Gift of life) โลหิตจึงก่อให้เกิดคุณประโยชน์อย่างมาก ไม่สามารถประเมินเป็นราคาหรือมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ โลหิตมิใช่สินค้าทางเศรษฐกิจ แต่โลหิตเป็นบริการทางการแพทย์ที่ควรได้มาจากการบริจาค ไม่ควรมีการซื้อขาย (อ้างใน อรุณี สุภนาม, 2538 หน้า 3) ซึ่งรายงานการศึกษาของ Titmuss (1970) พบว่า โลหิตที่ได้รับจากการบริจาคจะมีความปลอดภัยจากการติดเชื้อโรคมากกว่าโลหิตที่ได้จากการซื้อขาย ดังนั้นโลหิตจึงเป็นสินค้าที่ไม่ผ่านตลาด (Non-market goods) กลไกตลาดไม่สามารถทำหน้าที่ในการจัดสรรและกระจายสินค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากปัญหาความไม่สมบูรณ์และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ไม่เท่าเทียมกัน (Incomplete Information and Asymmetric Information) ฉะนั้น จึงต้องพึ่งพาระบบการบริจาคในการจัดหาโลหิตเพื่อให้ได้โลหิตที่มีคุณภาพ และมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการจัดหาและเก็บรวบรวมโลหิตจากผู้ที่มาบริจาคโลหิต เพื่อนำไปจัดสรรให้แก่ผู้ป่วยที่ต้องการ

หากพิจารณาการจัดการโลหิตในประเทศไทยนั้น งานบริการโลหิตเป็นงานของรัฐ ที่รัฐสนับสนุนให้มีโลหิตบริจาคอย่างเพียงพอและปลอดภัย การให้บริการโลหิตต้องไม่เป็นการแสวงหากำไร (นโยบายระดับชาติเกี่ยวกับงานบริการโลหิต, 2538) โดยมีศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ สภากาชาดไทย เป็นหน่วยงานหลักของประเทศที่รับนโยบายมาจากกระทรวงสาธารณสุขในการจัดหาโลหิตและส่วนประกอบของโลหิต เพื่อให้การสนับสนุนบริการด้านการรักษาแก่โรงพยาบาล ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน จากรายงานสถานการณ์การใช้โลหิตขององค์การอนามัยโลก ได้ประมาณการใช้โลหิตของแต่ละประเทศว่า ควรมีปริมาณโลหิตที่ได้รับจากการบริจาคร้อยละ 3 ของประชากร หรือ 1,950,000 ยูนิต แต่ในปัจจุบันประเทศไทยมีโลหิตที่จัดหาได้ทั่วประเทศ

คิดเป็นร้อยละ 2.3 ของประชากร หรือ 1,600,000 ยูนิต ซึ่งยังไม่เพียงพอสำหรับผู้ป่วยที่จำเป็นต้องใช้โลหิต (หนังสือพิมพ์มติชน, 21 กุมภาพันธ์ 2552 หน้า 25) สำหรับปริมาณโลหิตที่จัดหาได้ทั่วประเทศ 1 ใน 3 นั้น มาจากศูนย์บริจาคโลหิตแห่งชาติ สภากาชาดไทย โดยปริมาณโลหิตที่จัดเก็บได้จากการบริจาคของศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ สภากาชาดไทย มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ มีเฉพาะบางปีที่ลดลง ดังแสดงในภาพที่ 1.1



ที่มา: ศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ สภากาชาดไทย รายงานประจำปี 2546, 2549

เนื่องจากบางปีมีการจัดโครงการพิเศษรณรงค์การบริจาคโลหิต เช่น ในปี พ.ศ.2541 และ พ.ศ.2542 ได้จัดโครงการ “6 รอบในหลวงร้อยใจปวงประชาร่วมใจมาบริจาคโลหิต” เพื่อเชิญชวนให้ประชาชนทั่วประเทศไทยร่วมใจมาบริจาคโลหิตถวายเป็นพระราชกุศล และเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา 6 รอบ (ศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ สภากาชาดไทย, 2542) ในปี พ.ศ.2546 จัดโครงการ “เฉลิมพระเกียรติ 48 พรรษา องค์อุปนายกผู้อำนวยการสภากาชาดไทย ปวงประชาร่วมใจบริจาคโลหิต” เพื่อถวายเป็นพระราชกุศล แต่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (ศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ สภากาชาดไทย, 2547) หรือบางปีเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น เกิดเหตุการณ์สึนามิในประเทศไทย เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ.2547 ทำให้มีประชาชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศหลั่งไหลมาบริจาค

โลหิตที่ศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ สภากาชาดไทย เป็นจำนวนมาก (คณะทำงานประชาสัมพันธ์ โครงการจัดกิจกรรมรำลึกครบ 1 ปี เหตุการณ์ธรณีพิบัติ “สึนามิ”, สภากาชาดไทย, 2549) เป็นต้น ทำให้ปริมาณโลหิตที่จัดเก็บได้มีปริมาณเพิ่มขึ้น แต่เมื่อผ่านช่วงเหตุการณ์หรือโครงการที่จัดขึ้น ปริมาณการบริจาคโลหิตจะกลับเข้าสู่แนวโน้มปกติ

ถึงแม้ว่า โดยภาพรวมทั้งปีการจัดการโลหิตในประเทศจะมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น แต่ในบางช่วงเวลายังพบกับปัญหาความไม่เพียงพอของโลหิตต่อความต้องการใช้ของผู้ป่วย อันเนื่องมาจากความต้องการใช้โลหิตมีหลากหลายหมู่โลหิต แต่โลหิตที่จัดหาได้ในแต่ละหมู่โลหิตมีไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้หมู่โลหิตนั้นๆ และบางช่วงมีผู้มาบริจาคโลหิตน้อยกว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้ ปริมาณโลหิตที่จัดหาได้จึงมีไม่สม่ำเสมอ นอกจากนี้ ปัจจุบันจำนวนประชากรของประเทศเพิ่มสูงขึ้น ประชาชนที่เจ็บป่วยจึงมีจำนวนมากขึ้น ทั้งจากอุบัติเหตุ การผ่าตัดรักษาโรค และโรคที่ต้องการรักษาด้วยการรับโลหิต ทำให้มีความต้องการใช้โลหิตปริมาณมากในทุกวัน ดังนั้น การจัดหาโลหิตสำรองเพื่อให้ใช้ได้ทันทีที่ต้องการจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการมีปริมาณโลหิตที่เพียงพอและปลอดภัยต่อความความต้องการใช้จะสามารถช่วยชีวิตและรักษาผู้ป่วยให้กลับมามีสุขภาพที่แข็งแรง นั้นหมายความว่าประเทศได้ทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดคืนสู่ระบบเศรษฐกิจ เพราะหากไม่มีมนุษย์แล้วทรัพยากรอื่นๆ ในระบบเศรษฐกิจก็ไม่สามารถนำมาใช้ก่อให้เกิดประโยชน์ได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น การจัดหาโลหิตที่มีคุณภาพให้เพียงพอต่อความต้องการใช้ อย่างสม่ำเสมอ จึงเป็นสิ่งที่ทุกคนในประเทศควรตระหนักและช่วยกันบริจาคโลหิต ดังนั้น จึงมีผู้พยายามทำการศึกษาเกี่ยวกับการบริจาคโลหิต เพื่อหาวิธีการหรือกลยุทธ์ในการเพิ่มจำนวนผู้บริจาคโลหิต ซึ่งสำหรับงานศึกษาในประเทศไทยที่เกี่ยวกับการบริจาคโลหิต พบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่มักทำการศึกษาปัจจัยกำหนดการบริจาคโลหิต ทักษะติดต่อการบริจาคโลหิต และปัจจัยกำหนดความถี่การบริจาคโลหิตใน 1 ปี¹ นอกจากนี้ ยังมีงานศึกษาถึงความพึงพอใจของผู้บริจาคโลหิต ในการบริการของศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ สภากาชาดไทย²

¹ ตัวอย่างงานศึกษาปัจจัยกำหนดการบริจาคโลหิต และทัศนคติต่อการบริจาคโลหิต ได้แก่ งานศึกษาของ อรุณี ศุภนาม (2538) อินทิรา บางสุวรรณ (2538) ธนิดา บุตรคล้าย (2544) อรอุมา ช่วยเรือง (2546) และเพชรรัตน์ วอนเพียร (2550) เป็นต้น

² ตัวอย่างงานศึกษาความพึงพอใจในการบริการของศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ สภากาชาดไทย ได้แก่ งานศึกษาของ ชัยเวช นุชประยูร และคณะ (2534) และ จุรี ไหววนิชกุล และคณะ (2536) เป็นต้น

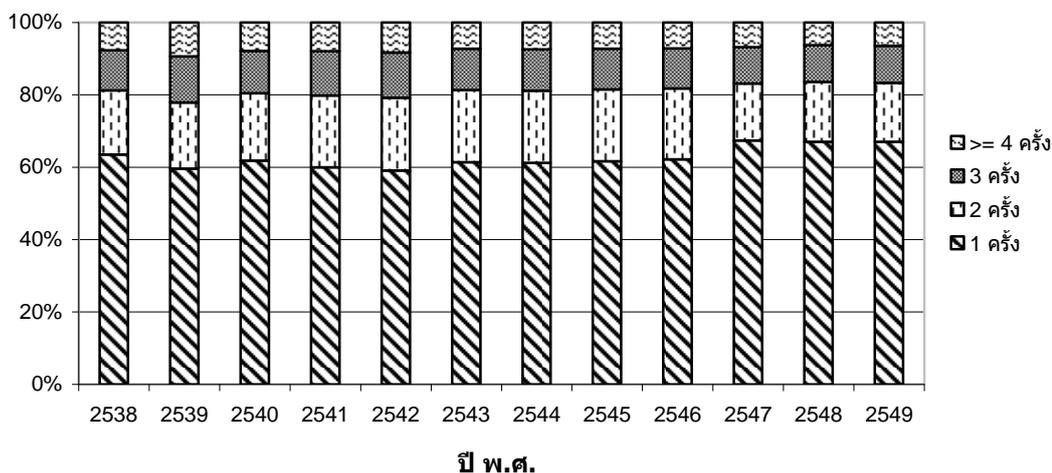
อย่างไรก็ตาม การเพิ่มปริมาณโลหิตที่ได้รับจากการบริจาคให้เพียงพอต่อความต้องการสามารถทำได้โดยการเพิ่มจำนวนผู้บริจาคโลหิตและการเพิ่มความถี่ในการบริจาค แต่การจัดหาโลหิตอย่างยั่งยืนนั้น ควรกระตุ้นผู้บริจาคให้เพิ่มจำนวนครั้งการบริจาคโลหิต และรักษาจำนวนผู้บริจาคโลหิตรายเก่าไว้ด้วย เนื่องจากโลหิตของผู้บริจาคโลหิตรายเก่าจะมีความเสี่ยงในการติดเชื้อต่ำกว่าผู้บริจาคโลหิตรายใหม่ (เกษศิริ ยุวะหงส์ และชัยเวช นุชประยูร, 2536) ทำให้โลหิตที่ได้รับบริจาคมาแล้วต้องกำจัดทิ้งไปเพราะติดเชื้อน้อยกว่า ส่งผลให้เสียต้นทุนในการจัดเก็บโลหิตน้อยกว่าผู้บริจาครายใหม่ และมีโอกาสที่จะได้รับโลหิตที่ปลอดภัยสามารถนำไปให้ผู้ป่วยได้สูง นอกจากนี้ การบริจาคโลหิตเป็นประจำจะทำให้ผู้บริจาคมีสุขภาพดี เจ็บป่วยน้อยลง ช่วยให้รัฐสูญเสียงบประมาณด้านการรักษาพยาบาลของประชาชนลดลง ดังนั้น การกระตุ้นให้ประชาชนไปบริจาคโลหิตมากขึ้นจะส่งผลดีต่อทั้งตัวผู้บริจาคเองและต่อรัฐด้วย ซึ่งถ้าผู้บริจาคโลหิตกลับมาบริจาคโลหิตซ้ำบ่อยขึ้นและไม่เลิกบริจาคโลหิต อาจช่วยลดความขาดแคลนโลหิตลงได้

หากพิจารณาสถิติจำนวนครั้งการบริจาคโลหิตต่อปีของผู้บริจาคในแต่ละปี แสดงดังภาพที่ 1.2 ตั้งแต่ปี พ.ศ.2537-2549 พบว่า ในแต่ละปีมีผู้บริจาคมาบริจาคโลหิตเพียง ปีละ 1 ครั้ง ถึงร้อยละ 60 รองลงมาบริจาคปีละ 2 ครั้ง ซึ่งผู้บริจาคโลหิตมีแนวโน้มที่จะบริจาคโลหิตมากกว่า 1 ครั้งต่อปีลดลงเรื่อยๆ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบปริมาณโลหิตที่ได้รับจากผู้บริจาคโลหิต 1 ครั้งต่อปี และผู้บริจาคที่ไปบริจาคโลหิตมากกว่า 1 ครั้งต่อปี ในปี พ.ศ.2549 แสดงดังภาพที่ 1.3 พบว่า ปริมาณโลหิตที่ได้รับจากผู้บริจาคโลหิตมากกว่า 1 ครั้งต่อปี คิดเป็นร้อยละ 57 ของปริมาณโลหิตทั้งหมด ส่วนปริมาณโลหิตที่ได้รับจากผู้บริจาคโลหิต 1 ครั้งต่อปี คิดเป็นร้อยละ 43 ของปริมาณโลหิตทั้งหมด ซึ่งจะเห็นได้ว่า ถึงแม้ผู้บริจาคโลหิตมากกว่า 1 ครั้งต่อปี จะมีจำนวนน้อยกว่าผู้บริจาคโลหิต 1 ครั้งต่อปี แต่ปริมาณโลหิตที่ได้รับจากผู้บริจาคโลหิตมากกว่า 1 ปีครั้งต่อปี มีสัดส่วนมากกว่าผู้บริจาคโลหิต 1 ครั้งต่อปี

ดังนั้น ในงานศึกษานี้จึงทำการศึกษาพฤติกรรมของผู้บริจาคโลหิตรายเก่า และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อจำนวนครั้งการบริจาคโลหิต เพื่อศึกษาหาวิธีการหรือกลยุทธ์ในการคงไว้ซึ่งจำนวนผู้บริจาคโลหิตรายเก่า และจูงใจให้ผู้บริจาคเพิ่มจำนวนครั้งการบริจาคโลหิต ซึ่งจะช่วยเพิ่มปริมาณโลหิต ลดความขาดแคลน และทำให้มีโลหิตที่มีคุณภาพใช้อย่างสม่ำเสมอ ก่อให้เกิดความยั่งยืนในการจัดหาโลหิต

ภาพที่ 1.2

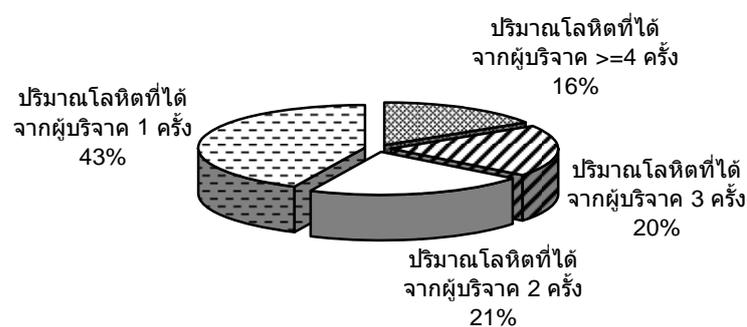
เปรียบเทียบร้อยละผู้บริจาคโลหิต จำแนกตามจำนวนครั้งการบริจาคโลหิตต่อปี
ของผู้บริจาค ในช่วงปีงบประมาณ 2538 – 2549



ที่มา: ศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ สภากาชาดไทย รายงานประจำปี 2546, 2549

ภาพที่ 1.3

เปรียบเทียบร้อยละปริมาณโลหิตที่ได้รับจากผู้บริจาคโลหิต จำแนกตามจำนวนครั้งการบริจาค
โลหิตต่อปีของผู้บริจาค ในช่วงปีงบประมาณ 2549



ที่มา: ศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ สภากาชาดไทย รายงานประจำปี 2549
และจากการคำนวณ

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงพฤติกรรมการบริจาคโลหิตของผู้บริจาครายเก่า
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อจำนวนครั้งการบริจาคโลหิต

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาคั้งนี้จะพิจารณาเฉพาะผู้บริจาคโลหิตรายเก่าที่เคยบริจาคโลหิตอย่างน้อย 1 ครั้ง ก่อนวันทำการสัมภาษณ์ โดยจะทำการสำรวจกลุ่มตัวอย่างจากผู้บริจาคที่ไปบริจาคโลหิตที่ศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ สภากาชาดไทย

1.4 วิธีการศึกษา

การศึกษาคั้งนี้มีอิทธิพลต่อจำนวนครั้งการบริจาคโลหิตของผู้บริจาคคั้งนี้ จะใช้กรอบแนวคิดแรงจูงใจเกี่ยวกับการบริจาคและแนวคิดทฤษฎีอรรถประโยชน์ โดยเก็บข้อมูลจากการใช้แบบสอบถามในการสุ่มสัมภาษณ์ผู้บริจาคโลหิตรายเก่า จากนั้นจำแนกผู้บริจาคโลหิตแล้วนำมาวิเคราะห์โดยใช้แบบจำลองปัวซอง (poisson model) เพื่อประมาณค่าและวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อจำนวนครั้งการบริจาคโลหิตของผู้บริจาค ด้วยการประมาณค่าแบบ Maximum Likelihood Estimation (MLE) สำหรับการศึกษาคั้งนี้พฤติกรรมการบริจาคโลหิตจะนำข้อมูลปฐมภูมิที่เก็บรวบรวมด้วยแบบสอบถามมาวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าร้อยละและค่าเฉลี่ย

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาคั้งนี้พฤติกรรมการบริจาคโลหิตของผู้บริจาครายเก่า และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อจำนวนครั้งการบริจาคโลหิต ก่อให้ประโยชน์หลายประการ ดังนี้

1. ทราบถึงพฤติกรรมการบริจาคโลหิตของผู้บริจาคโลหิตรายเก่า
2. ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อจำนวนครั้งการบริจาคโลหิตของผู้บริจาค
3. เพื่อเป็นข้อมูลให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการปรับปรุงรูปแบบการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริจาคโลหิตแต่ละประเภท เพื่อกระตุ้นให้ผู้บริจาคแต่ละประเภทยังคงกลับมาบริจาคโลหิตอีก และจูงใจผู้บริจาคให้เพิ่มจำนวนครั้งการบริจาคโลหิตมากขึ้น ซึ่งจะช่วยเพิ่มปริมาณโลหิต และทำให้สามารถจัดหาโลหิตได้อย่างสม่ำเสมอ